

EMLÉKEK ÉS LELETEK.

EGERVIDÉKI «KAPTÁR-KÖVEK» ÉS BARLANGOK.

A Mátra- és Bükk-hegység tájékán, kivált pedig Eger vidékén sziklába vájt nagyszámú mélyedésekre bukkanunk, melyek a nép nyelvén egyszerűen kaptár-köveknek neveztetnek, mintha ez üregek méhtenyésztésre szolgáltak volna valaha.

Nekem már évek előtt tűntek fel e kövek, és szabad időmben hasznosnak találtam azoknak összeállítását. Vizsgálják meg a szakértők, hogy pedig ezt annál behatóbban teljesíthessék, néhány ily emlékkő képét is bemutatom, s a helyeket is megnevezem, hol az érdeklődők a fenforgó kérdést közvetlen tapasztalatból is tanulmányozhatják. E vájások leginkább rhiolit-kőzetben fordulnak elő, csak kivételesen akadtam mészkőbe vágott fülkékre a Bükk-ségben. A rhiolit-képződés nálunk épen otthonos, mindenfelé széles és vastag rétegekben találkozunk vele a Mátra-, Bükk-aljának vonalán, habár maga a Bükk neptunikus képződmény.

A mátrai magaslatok tulajdonképen kemény tűzképezte kőzetből, főleg andesitből állanak, és a központban csak itt-ott akad a könnyű faragású fehérrő, tajt-konglomerát; de annál túlnyomóbb ez a Mátra elágazásaiban, úgy nyugotra Nógrádnak, mint északkeletre Hevesben, Borsódban; ez utóbbi megyében a Bükk-alján mint élénken hullámzó domblánczolat terjed Miskolcz felé, sőt a Sajó és Hernád lapályán túl a Hegyaljáig jut, hol Tállya, Tokaj magasabb pontjaiban emelkedik ki ujólag. A nép ezt kőporosnak, ápokás kőnek nevezi és könnyű idomítási képességeért épülethez, sírköveknek, kemenczetévkőnek stb. használja, azokban pinczét, félszert, sőt pinczeházat is vág. Ugyanezen könnyű faraghatósága miatt használták azt a régiek is, midőn az eszközök még kezdetlegesek voltak. Nagyrészüik ugyan már el van pusztúlva, de még most is egyes fülkékről észrevehetők.

Részemről, csak Heves és Borsodról szólhatok, de azok után, a mit másfelé is hallottam és futólag láttam is, úgymint Nógrádban, Nemetiben a «kőlán» követ, melynek fejét a suhanczok már legurították, Tornában a szádelői követ, Zemplénben a kaptár-hegyet és másfelé is a sok bába- és bálvány-követ, úgy vélem, nem alaptalanul hiszem, hogy ezek hazánkban még más vidéken is tanulmányozhatók.

A Mátra központjában három ily helyet ismerek, és ez: a solymosi *Csákkő* és a malomkő-barlang, az előbbeniben több fülke van vágva és két tágas üreg, melyeknek egyike hodálynak használtatik, a malom-kőbarlang már majdnem egé-

szen ki van vetköztetve régi alakjából ; mivel oldalait malomkőnek vágják. Nevezetesebb ennél a *siroki vár* kettős sziklacsportja két átellenes hegycsúcson : egyik az, melyen a középkori várda épült, — másik a «*török-asztal*» csúcsa.

A tulajdonképen való várhegy kopár szikláival már messze kilátszik a völgyből és a háta megett levő csúcsnak fantasztikus alakjaival összeolvadva, ismeretlen, új képzeteket ébreszt a szemlélőben.

A sziklák oldalain láthatók szabálytalan fülke-bevágások. E középkori vár bástyáin több rendbeli építést lehet fölismernünk, a korszakok szerint ; — a legutóbbi rész négyszögletes kövekből épült a tizenhatodik században, mint ezt világosan bizonyítják az évszámok. Sirok környékén még a rozsnaki völgyben is több fülkés kőemlék található. E tájt különben többször előfordul a «sirok» nevezet a határhelyeknél.

Sirok-vár vidékén több őskori leltre is akadtak, én is szereztem egy tiszta ezüst barbár érmet, mely baltaéllal látszik lenni meghasítva, a többi is be volt vágva, mintha talán e hasítással ez érmekeket közhasználatból akarták volna kivenni ; e pénzdarab egyik felén koszorús fej látszik, a másikon barbár lovag lóháton, mindez nagyon kezdetleges munka.

Harmadiknak vélem az *Ágasvár* alatt levő *csörgőlyukat*, ezen barlang tajtkő-konglomerátban vonúl három ágra. Szabó József ugyanerről azt mondja : «Az Ágasvári barlang... nem annyira képződési módra, mint inkább anyagának sajátsága által tér el a többi s rendesen mészkőben levő barlangoktól (Turisták lapja 7, 224 lapon) ; mindazonáltal tekintve az itten lévő régészeti helyeket, tekintve a népben élő hagyományt, mely szerint itt a régi emberek kincseiket rejtették volna el, melyeket nagypénteken szoktak itt keresni a babonás kincsvadászok : e barlangot régészeti szempontból is figyelemreméltónak vélem.

Kisebb üregek ugyan szinte említésben vannak a Mátrán, ú. m. a parádi sárkánylyuk, a kiskő ürege, tekereskő lyuka a saári határban, de ezekről bővebb felvilágosítást még nem adhatok.

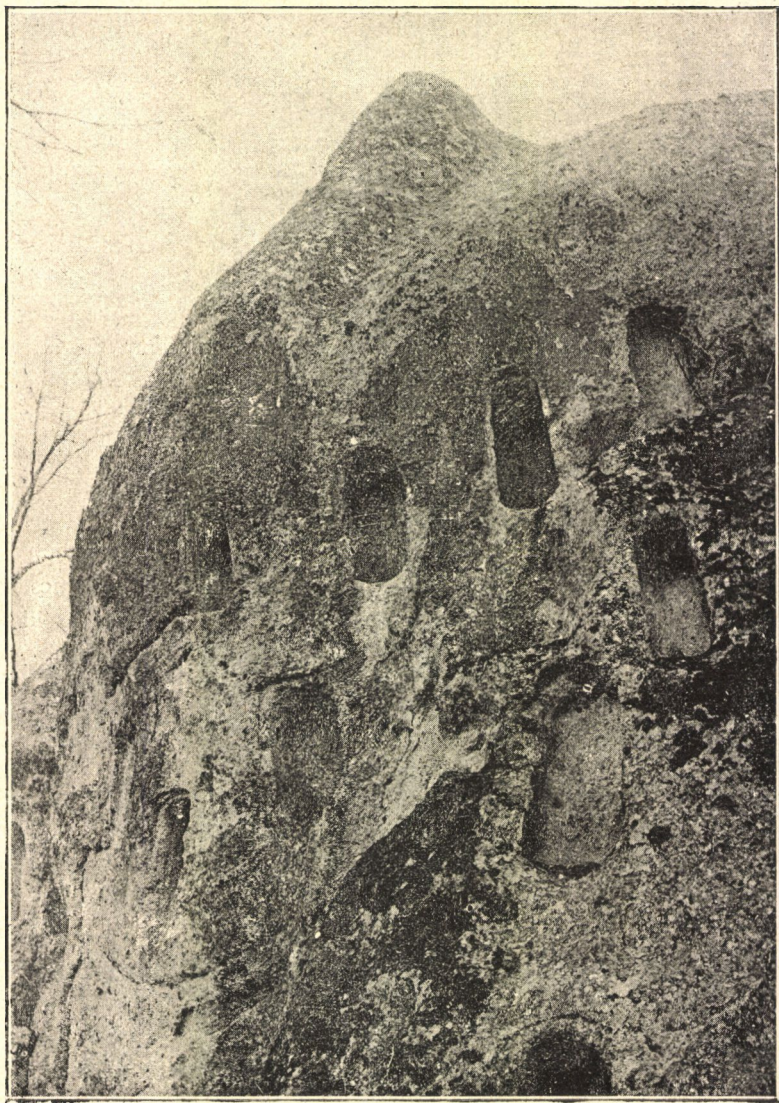
Annak okát, hogy a Mátra központi hegycsoportjában kevesebb faragott kőemlék és sírbarlang található, abból vélem látni, mint említém, hogy a Mátrát alkotó andesit-kőzet kevésbé alkalmas az idomításra, mivel igen kemény és a csákányütésre széjjel pattog.

Annál gazdagabb ilyenmű «emlékkövek»-ben a Mátra keleti elágazása Eger vidékén ; *Siroktól Kis-Győrig* majdnem minden határban találtam köpiramisokat, így : a *rozsnaki* völgyön ; *Heves-Bakta* határában a *Rábcza* völgyén, hol sáncznyomok is látszanak és sziklaüreg az Oroszvárnál ; — attól délre *Eger-Szalókon* a maklyányi vár környékén, egy «kőasszony» és több vakablakos szikla akad, — ez utóbbiak már részben el is vannak kopva ; — igen szép példányokat lehet látni *Deménden*, egész várdát képeznek távolról.

Eger határában kilencz ily követ ismerek épet, vagy legalább felismerhetőt, sokkal több van még elmállott. A *csengőkő*, *nyergeskő* és ennek környékén levők még épek.

Szölöske pusztá határában a két *Czakó* köcsoport a szembetünő, de ezek már nagyrészt el vannak kopva, hasonlóképen az *ostorosi* kövek is el vannak vásva, de azért fülkéikről felismerhetők.

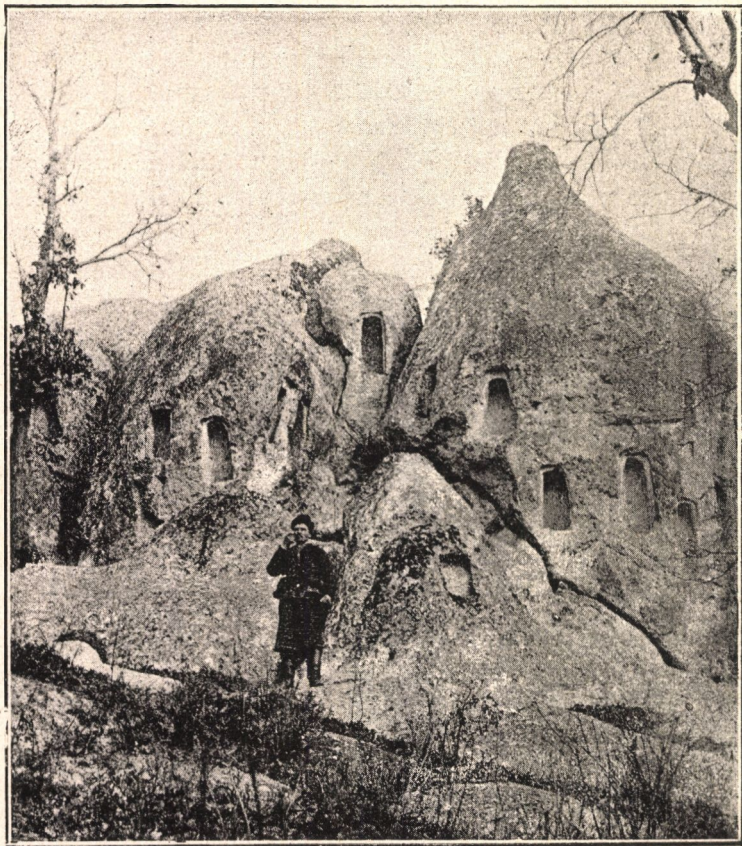
Szomolyán a kaptárkövek, királyszéke és még több ilyen emlékszerű kő látható, sajnos, hogy a pajkos lovász suhanczok vad kedvtelésből összerongálják, több le is van már döntögetve. A kaptár-völgyben eszközölt fénykép fölvételeinkből kettőt bemutatok.

SZOMOLYAVIDÉKI «KAPTÁRKŐ».

Noszvajon is van, Zsérczen a ködöcznál tudok három darabot, Bogácson a hintó völgyében, Cserép-Faluban ördög tornyának nevezik ezen emlékköveket. Tibold-Darócson már alig ismerhetők fel, Kácson a kecske-malom tájékán szép darabok láthatók. Legszebbeket azonban Cserépvár körül találtam, maga a vár

is valószínűleg egy ily őstelephelyre épülhetett, a mit nemcsak sziklába vágott folyosói, hanem még inkább a környéken talált régiségek is bizonyítani látszanak. *Cserépváralfa* határában vagy tizenkét darab ily «emlékkövet» lehet találni, leginkább a *Mangó* és *Karud* környékén és a hintó-völgy irányában, egyik kiválóan nagy a vár aljában, melynek kettős csúcsa és nyeregbe vágott gerincze van; csak ez egy sziklán huszonnyolcz fülkét olvastam meg. E «köemlék»-en első pillanatra is fölismerhetjük a columbariumokhoz hasonló fülkéket a szikla oldalai-

SZOMOLYAVIDÉKI «KAPTÁRKŐ».

ban. E vakablakok sok helyett szabálytalan alakúak, legtöbbszörre hosszasan négyzetesek, vannak kúp-alakúak is; közép magasságuk 80 centiméter, akadnak azonban a sziklaaljában ajtó nagyságúak is, mint p. o. a solymosi Csákkőben, belső világosságuk 15 centiméter, legtöbbszörre azonban el vannak már kopva, talán mélyebbek voltak, szélességük körülbelül 20 centiméter.

E fülkék elhelyezésében semmi rendet és mentől kevesebb összetartozást észlelhetünk, legfeljebb a faragás módjából és a hasonló alakból lehet közel eső időre és a használat ugyanazonos voltára következtetünk. Még maig is világos

nyomai vannak e fülkék falában a csákányvágásoknak. Több helyütt a csákányvágások között barnás élegülésnek is akadtam nyomára. Az épebb üregeknél kivétel nélkül még a keret nyomát látjuk, hová kétségen kívül valamely elzáró ajtó volt alkalmazva, deszkából, égetett agyagból, vagy kőlapból, ennek megerősítéséhez szolgáltak amaz ékek, melyeknek nyomai a keret vonalában három vagy több helyütt is fölismerhetők.

E fülkék tehát rejtek gyanánt szolgálhattak, a tárgy pedig, melynek elzárására szolgáltak, az üregek térfogatából nyerhet magyarázatot, mely szerint az nem lehetett szélesebb és vastagabb 15—20 centiméternél, és inkább magassága lehetett túlyomó. A fülke fenekének vízszintes vonala is annyit látszik mondani, hogy e tárgynak alja lapos volt, minthogy pedig több fülkének közepe táján is az ékelés helyét láttam: azt a következtetést is elfogadhatónak tarthatom, hogy e tárgy az üregben meg is volt erősítve.

Kérdés, mi volt e száz és valaha ezernyi ezer fülkébe zárva? Biztos adatom nincs reá, mindössze egy helyütt találtam égetett csontokat a szikla alján, a kőporban; a szomolyai kaptárkö völgyén pedig vastag cserép-fazék darabra akadt az ottani lelkész, Kulcsár János úr; ezenkívül még egy tanúra tudok hivatkozni, ki azt állítja, hogy a Cserépváraljai kövek egyikében, egy lent eső fülkében, — mely előbb kőporral volt betemetve, — fekete, korsó-nagyságú edényre akadtak, az pedig tele volt fehéres porral; de mivel pénzt, vagy egyebet nem találtak benne, természetesen, (?) mást mit is tehettek volna vele, — mint ő vélé, — hanem hát a földhöz csapták, úgy, hogy száz darabra esett. Így gondolkozik a nép.

Bizonyosan a többi fazék is hasonló barbár eljárásnak lett az áldozatja, és ez nemcsak a régi romboló időben volt úgy, hanem a közelebbiben is; a kincs-ásók hasonló műtetteiről bőven szereztem már tudomást, kik vandal kegyetlenséggel rombolják szét még manap is a megbecsülhetetlen leleteket, az ősidők e pótolhatatlan tanúvallomásait, mielőtt azt a régész bármi pénznek árán is megmenthetné, ezzel az iskola és a megyei administratio is foglalkozhatnék.

Az eddig említett jelek alapján, talán némi véleményre mégis van jogunk, és én azt hiszem, hogy nem vetem messzire a sulykot, ha e fülkéket hamvedertartóknak mondom. (? Szerk.)

E «sírkövek»-nél egyébként még fontosabbakat is találtam a Bükk aljában, épen ily rhiolit-kőzetbe vágva; egyike ezeknek a *nagy-dobráki* sírüregek, melyeket körsáncz vesz körül, környékén, kivált délnyugatnak, régi cserepek egész bőségben találhatunk; úgy látszik, hogy e sírokat is felbolygatták, meg kell említenem, hogy e sírhely közelében több régi pogány vár és temető vagyon, ú. m. majorvár, kecskevár, somvár, távolabb hársasvár, lányvár, halomvár, az aranyosi földvár, mindannyi körsánczokkal és nevezetes leletekkel, a mocsolyási temető stb.

Még nevezetesebb ennél a *latori «léleklyuk»*, ezen rhiolit barlangnak hosszúsága 24 lépés, oldalága 10 lépés, hogy pedig ez sem pincze nem lehetett, sem hodály, világosan bizonyítja ama tágas léleklyuk, melynek átmérője másfél méternyi lehet, és egyenes irányban a dombtetőig viszen ki, és tátott szájjal nyel be az esőt, havat; a süvöltő vihar pedig szabadon jár be rájta; csakugyan nem lett volna jó dolguk azoknak, kik e csajtos, szellős helyen fogtak volna lakni; hogy pedig épen ez itt a feltűnő, hogy e széles nyílás e helynek főjellemvonása, mu-

tatja a «léleklyuk» elnevezés is, mely alatt az egész barlang, nem csupán csak a kürtő értetik.

A léleklyuk barlang egy gazdag vízfő a sályi források közelében, a patak partjánál esik, nem messze a latori pogánykori, gazdag leletű vártól; ez is porhanyó rhiolit-kőbe van vágva. Áll pedig ez előudvarból, pitvarból, gádorból, deréküregből, kettős elágazásból és a fentebb említett léleklyuk roppant magas kürtőjéből.

Esése a főüregig hirtelen, hossza egészben 25 lépés az oldal-ágé 10; a pitvar szélessége 6 lépés, a torok-gádoré 2 lépés, a többié 3—4 lépésnyi, magassága 2 méter a pitvarban, általában véve kevesebb, szóval pinczének is, hodálynak is kicsiny lett volna ez üreg. Mindjárt a pitvarban feltűnnek az ismert fülkék, különösen két, nagyobb szélességű, íveshajlással összeboruló vakablak, a jobb karban levőnek mélysége 2 araszt, ezen és még másokon is fölismerhető a keret, mely olyan záró-lapra emlékeztet, mint a milyet már fent jeleztem, kürtőnyílást is vehetünk itt észre, a mi a léleklyuknak kürtőszerű használatát kizárja, a gádorban korlátfának is látszik helye, ez azonban színe után ítélve, újabb vágásnak mondható. A jobbra forduló ágazatban is, sőt a léleklyukban is fülkeszerű bevágások vannak, a mi azonban legkülönösebb, mindakét ágazatnak végén kapuívhez hasonló keret vagyon, egyikben padka is látható a gyertyafénynél, — a léleklyuk világossága ugyanis nem deríti fel egészen a barlang sötéttségét. Fent a léleklyukban, körülbelül 5 méternyi magasságban betű-alakú véséseket vetünk észre, ezeknek fölismerése és följegyzése végett magas lajtorját szereztünk, melyet hosszú kötél segítségével felülről, a léleklyuk nyílásából bocsátottunk alá; az eredmény minden reményt meghaladott, a mennyiben sziklába véselt föliratnak jutottunk birtokába, melynek hű másolatát más alkalommal fogom bemutatni.

Eger, 1891. januarius.

Bartalus Gyula.

UNG- ÉS BEREKMEGYEI LELETEK.

1. *Ardánházi vas kardok.* Az archæologiai lapokban évek előtt közöltem, hogy a berekmegyei felvidéken mértföldnyi hosszúságban, északról délkeletnek vonuló Hosszúhát nevű hegyen, Bogoszlóv néven ismert őskori földvár találtatik s hogy ann akkörnyékén bronz és vas fegyverek gyakran fordulnak elő. 1890. évben szántás alkalmával a földvár alatt fekvő *Ardánháza* nevű orosz helység határában, a hegy lejtőjén Rokutni nevű dűlön, Lakatos Iván és ennek szomszédja, Pekár Vaszilj, egy-egy régi vas kardot találtak, melyek birtokomba kerültek. Mindkét kard kétélű, egyenes markolatú vasa, melyről a fa vagy csont boríték elmállott, hosszú, vékony. A kardok, midőn kiszántattak, három rétből voltak összehajtván, Lakatos azonban az övét úgy a hogy, kiegyenesítette, mi által a hajlás helyein az igen jó aczélból való s végig két vércsatornával ellátott, kevéssé rozsdás, sőt helyenkint fényes, vöröses penge kissé megtöredezett. E penge egészben 90 cm. hosszú, miből a fogantyúra, mely az 11½ cm. terjedelmű lapos gombú végén ¾, fent a pengénél pedig 2 cm. vastag, 19 cm. esik; a penge maga fent 5, lent a kihegyesített végén pedig 4 cm. széles és most is jó éllel